

Identifying the antecedents and consequences of privatization in Iran's National Oil Products Distribution Company

Sadegh Faridi¹ - Esfandiyar Mohammadi^{2*}
Reza Rostamzadeh³ - Mahrokh Lotfollahi⁴

Abstract

The purpose of this research is to present the antecedents and consequences of the privatization and transfer of the National Oil Products Distribution Company based on the general policies of Article 44 of the Constitution. The present research is based on the objective, applied and in terms of descriptive-analytical method with a qualitative approach. The method of data collection is field and the tool is interview. The statistical population consists of 21 university professors in the fields of management and economics and managers and expert experts at the National Oil Company, who were selected by the purposeful snowball sampling method until the theoretical saturation was reached. For interview validity, relative coefficient of content validity (CVR) and content validity index (CVI) were used. Reliability has been done with the test-retest reliability method. The antecedents and consequences of the privatization of the oil products distribution company were determined.

Keywords

Privatization, Antecedents, Consequences, Iran's National Oil Products Distribution Company.

1. Department Of Management, Ur.C., Islamic Azad University, Urmia, Iran.

2. Associate professor of humanity faculty of Ilam university, Ilam, Iran. (Corresponding Author)
e.mohamadi@ilam.ac.ir

3. Department Of Management, Ur.C., Islamic Azad University, Urmia, Iran. reza.rostamzadeh@iau.ac.ir

4. Department Of Management, Ur.C., Islamic Azad University, Urmia, Iran.

شناسایی پیشایندها و پسایندهای خصوصی سازی در شرکت ملی پخش فراورده های نفتی ایران

صادق فریدی^۱ - اسفندیار محمدی^۲*

رضا رستمزاده^۳ - ماهرخ لطف‌اللهی حقی^۴

چکیده

هدف این پژوهش ارائه پیشایندها و پسایندهای خصوصی سازی و واگذاری شرکت ملی پخش فراورده های نفتی بر اساس سیاست های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی است. پژوهش حاضر بر اساس هدف، کاربردی و از نظر روش توصیفی - تحلیلی با رویکرد کیفی است. روش جمع آوری داده ها میدانی و ابزار آن مصاحبه است. جامعه آماری، ۲۱ نفر از استادان دانشگاه در رشته های مدیریت و اقتصاد و مدیران و کارشناسان خبره در شرکت ملی نفت است که به روش نمونه گیری هدفمند گلوله برفی و تا مرحله رسیدن به اشباع نظری انتخاب شدند. برای روایی مصاحبه از ضریب نسبی روایی محتوا (CVR) و شاخص روایی محتوا (CVI) استفاده شده است. پایایی با روش پایایی بازآزمون انجام شده است. تجزیه و تحلیل داده ها با کدگذاری باز و محوری انجام شده است. در نتیجه این پژوهش پیشایندها و پسایندهای خصوصی سازی شرکت پخش فراورده های نفتی مشخص شدند.

واژگان کلیدی: خصوصی سازی، پیشایندها، پسایندها، شرکت ملی پخش فراورده های نفتی ایران.

۱. گروه مدیریت، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران
۲. گروه مدیریت، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران. (نویسنده مسئول). E.mohamadi@ilam.ac.ir
۳. گروه مدیریت، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران
۴. گروه مدیریت، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران

مقدمه

از دهه ۱۹۷۹ خصوصی سازی و پرهیز از گسترش بخش دولتی به صورت یک الزام کلان در جهان درآمده است (Laporta & lopez, 2021). دولت ها در مسیر خصوصی سازی به دنبال تحقق اولویت های خود شامل رشد درآمدها، ارتقای شفافیت، گسترش و تعمیق بازارهای سرمایه، حاکمیت شرکتی بهتر، تأثیر مستقیم دانش فنی یا مدیریتی و دسترسی بهتر به بازارها خواهند بود (Basim, 2021). تجربه بسیاری از کشورهایی که فرآیندهای خصوصی سازی گسترده را اجرا کرده اند نشان می دهد که تقریباً در همه جا منجر به رفع موانع ورود، فرآیندهای آزادسازی بازار و ایجاد رقابت می شود. خصوصی سازی اغلب منجر به آزادسازی بازار و اصلاح فرآیندهای مقرراتی می شود (امیر رحیمی، ۱۴۰۲). لازمه خصوصی سازی در ابتدا، آزادسازی است و تا زمانی که بستر و ساختار سیاسی و اقتصادی یک کشور آمادگی خصوصی سازی را نداشته باشد، خصوصی سازی در هر زمینه، به خصوص در عرصه نفت و گاز که یک عرصه کاملاً دولتی و حاکمیتی است، کار بیهوده ای قلمداد می شود (Zho et al, 2020). خصوصی سازی با فراهم کردن فضای رقابت و ایجاد نظام حاکم بر بازار، بنگاه ها و واحدهای خصوصی را وادار می نماید تا عملکرد بهتری نسبت به بخش عمومی داشته باشند. از عمده پیامدهای خصوصی سازی بهره وری است که بر رقابت، رشد اقتصادی، ثروت و استانداردهای زندگی کشورها تأثیر گذاشته است که میزان اثربخشی آن در بخش عمومی و خصوصی متفاوت است (Tsipa, 2023; Kim et al, 2019). کارلین و همکارانش (۲۰۲۱) تأثیر وجود شرایط رقابتی بر بهبود عملکرد را حتی از ساختار مالکیت هم مهم تر می دانند. این دیدگاه در غیاب عامل رقابت و تغییر صرف مالکیت در صورتی که قدرتهای انحصاری حفظ شود، هیچ گاه به بهبود بهره وری منجر نخواهد شد (Carling, et al, 2021). انتظار می رود که با خصوصی سازی شرکت های بخش عمومی، رقابت در آن ها افزایش یابد و به تبع آن بهره وری عوامل تولید ارتقا یابد و افزایش بهره وری نیز موجب افزایش رشد اقتصادی و افزایش درآمد سرانه خواهد شد (Ochieng and Ahmed, 2014; Kikri, 2022). واگذاری سهام شرکت های دولتی به بخش غیردولتی در ایران، با وجود سوابقی از واگذاری بعد از ۱۳۶۸ با تأسیس سازمان خصوصی سازی در سال ۱۳۸۰ به شکل منسجم در دستور کار دولت قرار گرفت. سیاست های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی به اختصار در مورد مفاهیم رقابت، بازار، انحصار و تسهیل رقابت و منع انحصار سخن می گوید (خیراندیش، ۱۴۰۱). یکی از ابزارهای این سیاست ها برون سپاری است که از

آن برای صرفه جویی در هزینه ها استفاده می شود (حسن پور و همکاران، ۱۴۰۰). شرکت ملی نفت ایران، پیشگام در میان شرکت های ملی نفت جهان، با عملکردی تجاری و یکپارچه در عملیات بالادستی، بازاریابی و معاملات بین المللی نفت و گاز است؛ که در این زمینه نیاز به افزایش بهره وری از طریق چابک سازی ساختار خود است (مهرابی طالقانی و همکاران، ۱۴۰۱).

با توجه به مبانی نظری در مورد خصوصی سازی و ابعاد و آثار آن، پژوهش های داخلی و خارجی در مورد این موضوع انجام شده است که ابعاد آن را به صورت گسترده تری به صورت تجربی مشخص نموده اند. در ادامه به این مطالعات اشاره شده است. مصلح شیرازی و همکاران (۱۳۹۸)، به ارزیابی عملکرد تجاری سازی فناوری شرکت های دانش بنیان نوپا بر پایه روش بهترین - بدترین فازی پرداختند. نتایج پژوهش نشان می دهد، سرعت تجاری سازی از طریق تعداد و زمان سریع تر دستیابی به محصولات جدید مهم ترین عامل تأثیرگذار در عملکرد تجاری سازی فناوری است. ملکی و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهشی با عنوان طراحی الگوی بهره وری منابع انسانی در سازمان خصوصی سازی نشان دادند که عامل های ساختاری - مدیریتی، اجتماعی - روانی، فرهنگی، فردی، اقتصادی، محیطی، ایجادکننده صمیمیت و همکاری، عوامل مؤثر بر بهره وری منابع انسانی در سازمان خصوصی سازی هستند. بارتل و هریسون (۲۰۲۲)، در بررسی های خود دریافتند که ۶۰ درصد خصوصی سازی یک بنگاه کاملاً دولتی سبب رشد بهره وری کل عوامل تولید تا ۴ درصد خواهد شد. در تحقیق لاپورتا و لوپز دو سیلان (۲۰۲۱) درباره ۲۱۸ شرکت مکزیکی نشان داده شد که پس از خصوصی سازی شاخص فروش سرانه تقریباً دو برابر شده و شاخص تعداد کارکنان در شرکت های واگذار شده ۳۱ درصد کاهش یافته است. کنزالیو و همکاران (۲۰۲۱) در مطالعه ای به بررسی شرایط لازم برای تسهیل خصوصی سازی پرداختند. نتایج این مطالعه ارائه طیف وسیعی از پیشنهادها را شامل می شود که برای بهبود برنامه های توسعه خصوصی سازی به عنوان شکلی از حمایت عمومی ضروری هستند. نیتو و همکاران (۲۰۲۱) در مطالعه ای به بررسی خصوصی سازی نوآوری های مخرب پرداختند. نتایج این مطالعه نشان داد که خصوصی سازی فعالیت های حساس نیازمند راهکارهای خاص شامل شرایط امن و مطمئن و تأمین زیرساخت های لازم برای اطمینان از نتایج مطلوب و تضمین ادامه فعالیت این فعالیت ها در بخش خصوصی است. چاه و همکاران (۲۰۲۱) به واکاوی خصوصی سازی پروژه های نوآورانه پرداختند. یافته های پژوهش نشان می دهد که در

میان پروژه‌هایی با فناوری‌هایی با پتانسیل نوآوری بالا، پروژه‌هایی با کشف فرصت‌های بالا از طریق شبکه‌ها احتمالاً عملکرد تجاری بالایی دارند. مین و همکاران (۲۰۲۱) در مقاله‌ای با عنوان واگذاری شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات نوآوری در برخی کشورهای اروپایی با رویکرد بهره‌وری نیروی کار، با استفاده از روش تحقیق میدانی و جمع‌آوری داده‌های پرسشنامه از صنایع مربوطه، به این نتیجه رسیدند که انتقال فناوری عمومی به بخش خصوصی باعث رشد کسب‌وکار در آن صنعت می‌شود اما در مورد تداوم کیفیت در بلندمدت باید با ملاحظات بیشتری این کار انجام شود. چوو و همکاران (۲۰۱۹)، نیز در تحقیقی به بررسی ایده پایدار در فرایند خصوصی‌سازی فناوری در دانشگاه‌های کشور کره جنوبی پرداختند و نهایتاً فرایندی را در قالب چارچوب قابلیت‌های پویا ارائه نمودند. کیم و همکاران (۲۰۱۹) نیز در تحقیقی نشان دادند که در فرایند خصوصی‌سازی فناوری‌های نوین باید میزان ارزش درک شده از سوی مصرف‌کنندگان مورد توجه قرار گیرد. چن و همکاران (۲۰۱۸) نیز در تحقیقی به مطالعه ارائه یک الگوی جامع برای بهره‌برداری از فرصت‌های نوآورانه‌ی نوظهور پرداختند. ترتیب شرکت‌های دانش‌بنیان چینی با استفاده از یک مدل بومی در زمینه نوآوری فعالیت نموده و موجب بهبود سطح بهره‌گیری از فرصت‌های نوآورانه می‌شود. یاراحمدی و صادقی شاهدانی (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «واکاو خصوصی‌سازی صنایع پایین‌دستی نفت و گاز در ایران از منظر چارچوب توسعه و تحلیل نهادی استروم» به بررسی عوامل برون‌زای مؤثر، بازیگران و پیامدهای غیردولتی شدن صنایع پایین‌دستی نفت و گاز پرداختند. در این پژوهش با ۱۵ نفر از نخبگان و فعالان صنعتی به روش غیرتصادفی در صنعت پتروشیمی مصاحبه شد. این عوامل عبارت بودند از: ضعف رویکرد سرمایه‌گذاری عامه مردم، کُزگزینه بازیگران سیاسی. شرایط مادی/بیولوژیکی شامل: نقص بازار سرمایه و بخش بانکی، ضرورت حضور نهادهای عمومی غیردولتی.

شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی ایران، شرکت ملی پایین‌دستی فرآورده‌های نفتی ایران است که در زمینه توزیع فرآورده‌های نفتی (بنزین، CNG، گازوئیل و سوخت هواپیما) در داخل کشور و مدیریت جایگاه‌های سوخت، فعالیت می‌کند. این شرکت به‌عنوان زیرمجموعه‌ای از شرکت ملی فرآورده‌های نفتی ایران، مالک شبکه‌ای از ۳۰۷۴۲ جایگاه پمپ‌بنزین، ۲۰۳۱۲ جایگاه سی‌ان‌جی و ۵۰ مرکز سوخت‌گیری هواپیما است (شفیعی، ۱۳۹۸). این شرکت برای افزایش بهره‌وری، مهیای واگذاری به بخش خصوصی است؛ بنابراین ضرورت خصوصی‌سازی و رقابت در این شرکت بیش‌ازپیش

احساس می شود. برای اطمینان از موفقیت واگذاری شرکت ملی پخش فراورده های نفتی، مطالعه دقیق و همه جانبه ای لازم است که در آن از تجربه سایر کشورها در این زمینه استفاده شود و تمامی ابعاد، فرایندها و پیامدهای آن برای جلوگیری از تکرار اشتباهات و رسیدن به بهره وری بررسی شود (ربیعی، ۱۳۹۷). مطالعات زیادی در مورد واگذاری بخش های مختلف صنعت نفت از جمله پالایشگاه ها و صنایع پتروشیمی انجام شده است؛ اما تاکنون در مورد فعالیت های شرکت ملی پخش فراورده های نفتی پژوهشی صورت نگرفته است؛ بنابراین مسئله اصلی در این پژوهش این است که پیشایندها و پسایندهای خصوصی سازی این شرکت بر اساس سیاست های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی مناسب کدام اند؟

۱. روش شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی - تحلیلی و راهبرد آن تحلیل مضمون است. داده های مورد نیاز از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته با ۲۱ نفر از خبرگان با شرایط: استادان دانشگاه در رشته های مدیریت و اقتصاد و مدیران و کارشناسان خبره در شرکت نفت که دارای دانش و تجربه کافی راجع به موضوع خصوصی سازی در شرکت ملی پخش فراورده های نفتی ایران بودند، انجام شد؛ که روش نمونه گیری هدفمند و به روش گلوله برفی ادامه پیدا کرد. تعداد نمونه در مرحله کیفی با توجه به سطح اشباع نظری بوده است. برای روایی ابزار مصاحبه از ضریب نسبی روایی محتوا (CVR) و شاخص روایی محتوا (CVI)، استفاده شده است. همچنین برای پایایی آن از روش پایایی بازآزمون استفاده شده است. بدین ترتیب که بازبینی توسط همکاران و بررسی توسط اعضا (مشارکت کنندگان) صورت گرفته است. برای سنجش میزان پایایی از توافق بین کدگذاران استفاده شد که توافق بین دو یا چند کدگذار در زمینه کدهای مورد استفاده در خصوص بخشی از متن مصاحبه است. روش تجزیه و تحلیل داده ها برای بخش ادبیات، تحلیل تم و برای بخش مصاحبه ها از کدگذاری باز، محوری و انتخابی استفاده شده است. در این پژوهش برای تحلیل داده ها از سه مرحله کدگذاری باز محوری و انتخابی استفاده شده است.

۲. یافته های پژوهش

در این پژوهش به منظور بررسی روایی، از روایی محتوایی استفاده شده است. برای

بررسی روایی محتوایی به شکل کمی، از دو ضریب نسبی روایی محتوا (CVR) و شاخص روایی محتوا (CVI) استفاده می‌شود (Sholtz, et al, 2013). نتایج مربوط به ضریب نسبی روایی و شاخص روایی در جداول ۱ و ۲ آمده است.

جدول ۱. نتایج ضریب نسبی روایی محتوا

پیشایندها	CVR	پسایندها	CVR
ضعف ساختارهای اقتصادی کشور	۰/۶۷۱	تقویت نیروی انسانی	۰/۴۹۰
لزوم تأمین منابع	۰/۵۶۷	ساماندهی نیروی انسانی	۰/۵۸۶
محیط اقتصادی	۰/۴۹۸	ایجاد شرایط مناسب برای بهبود تصمیم‌گیری مدیران	۰/۵۹۹
ساختار سازمانی نامناسب شرکت	۰/۶۳۱	چابک شدن شرکت	۰/۶۱۷۶
ساختار پیچیده و ناکارآمد دولت	۰/۶۱۱	ایجاد سیستم پرداخت مناسب کارکنان	۰/۶۷۸
کارشکنی و فساد در اجرای عوامل محیطی اثرگذار	۰/۴۸۹	رشد و یادگیری کارکنان	۰/۴۷۷
ضعف مدیریتی	۰/۵۰۶	افزایش اشتغال در بخش خصوصی	۰/۵۵۶
زیان‌ده بودن شرکت‌های واگذارشونده	۰/۵۸۵	استفاده بهینه از منابع منطقه	۰/۶۰۱
نبود مشوق‌های حمایتی	۰/۶۵۴	ایجاد شفافیت اطلاعات	۰/۵۹۷
ضعف تدوین قوانین و مقررات	۰/۶۵۵	استفاده بهینه از منابع منطقه	۰/۵۰۳
مشکلات مربوط به محاسبات و برآوردها	۰/۴۸۹	بهبود سیستم پرداخت کارکنان	۰/۵۸۷
قوانین بازدارنده	۰/۵۲۲	افزایش مسئولیت اجتماعی	۰/۶۰۸
نبود شفافیت	۰/۶۳۲	افزایش بهره‌وری	۰/۶۵۴
کاهش و واکنش مردم و دولت	۰/۵۵۴	توجه به محیط‌زیست	۰/۵۵۴
افزایش هزینه‌های عمومی	۰/۵۱۲	عملکرد مالی مناسب	۰/۵۱۳
		توجه به مصلحت عامه	۰/۵۴۶
		تحقق برنامه‌های توسعه	۰/۶۰۷

منبع: یافته‌های پژوهشگر

با توجه به جدول ۱، مقادیر شاخص ضریب نسبی روایی محتوایی (CVR) که همگی بالاتر از ۰/۴۲ هستند؛ تمامی متغیرها از نسبت روایی محتوایی مناسبی برخوردار هستند و تعاریف عملیاتی با محتوای سؤالات آن‌ها مرتبط هستند.

با توجه به جدول ۳ مقادیر شاخص روایی محتوایی CVI همگی بالاتر از ۰/۷۹ هستند؛ تمامی متغیرها از روایی محتوایی مناسبی برخوردار هستند. برای محاسبه پایایی بازآزمون از میان مصاحبه‌های انجام گرفته، چند مصاحبه به‌عنوان نمونه انتخاب شده و هرکدام از آن‌ها در یک فاصله زمانی مشخص توسط خود پژوهشگر، دو بار کدگذاری می‌شوند.

جدول ۲. نتایج شاخص روایی محتوا

CVI	پسایندها	CVI	پیشایندها
۰/۸۳۹	تقویت نیروی انسانی	۰/۸۵۳	ضعف ساختارهای اقتصادی کشور
۰/۹۰۳	ساماندهی نیروی انسانی	۰/۹۰۵	لزوم تأمین منابع
۰/۸۷۹	ایجاد شرایط مناسب برای بهبود تصمیم گیری مدیران	۰/۹۲۲	محیط اقتصادی
۰/۹۱۵	چابک شدن شرکت	۰/۸۹۷	ساختار سازمانی نامناسب شرکت
۰/۹۰۴	ایجاد سیستم پرداخت مناسب کارکنان	۰/۸۴۳	ساختار پیچیده و ناکارآمد دولت
۰/۸۹۳	رشد و یادگیری کارکنان	۰/۹۰۶	کارشکنی و فساد در اجرای عوامل محیطی اثرگذار
۰/۹۱۰	افزایش اشتغال در بخش خصوصی	۰/۹۲۱	ضعف مدیریتی
۰/۸۹۷	استفاده بهینه از منابع منطقه	۰/۹۶۳	زیان ده بودن شرکت های واگذارشونده
۰/۸۴۰	ایجاد شفافیت اطلاعات	۰/۸۴۸	نبود مشوق های حمایتی
۰/۹۰۳	استفاده بهینه از منابع منطقه	۰/۹۱۰	ضعف تدوین قوانین و مقررات
۰/۹۱۲	بهبود سیستم پرداخت کارکنان	۰/۸۰۹	مشکلات مربوط به محاسبات و برآوردها
۰/۸۷۴	افزایش مسئولیت اجتماعی	۰/۹۷۴	قوانین بازدارنده
۰/۸۸۹	افزایش بهره وری	۰/۹۲۲	نبود شفافیت
۰/۹۰۲	توجه به محیط زیست	۰/۸۶۱	کنش و واکنش مردم و دولت
۰/۹۴۵	عملکرد مالی مناسب	۰/۹۳۶	افزایش هزینه های عمومی
۰/۹۰۵	توجه به مصلحت عامه		
۰/۸۷۸	تحقق برنامه های توسعه		

منبع: یافته های پژوهشگر

جدول ۳. محاسبات مربوط به پایایی بازآزمون

ردیف	کد مصاحبه شونده	مجموع کدهای دو کدگذار	تعداد کدهای مورد توافق	تعداد کدهای ناموافق	پایایی بازآزمون
۱	مصاحبه ۱	۱۰۵	۴۶	۱۵	٪۹۱
۲	مصاحبه ۸	۱۱۹	۵۱	۸	٪۹۱
۳	مصاحبه ۱۲	۵۰	۲۸	۳	٪۹۷
۴	مصاحبه ۱۵	۷۸	۳۸	۱۳	٪۹۰
	مجموع	۳۵۲	۱۶۳	۳۹	٪۹۲

جدول ۴. نتایج کدگذاری داده‌ها

کد مصاحبه‌شونده	مفاهیم	پیشایندها	کد مصاحبه‌شونده	مفاهیم	پسایندها
R3-R5-R2	۱. دولتی بودن اقتصاد ۲. ضعف بازار سرمایه و بورس ۳. عملکرد بانک‌ها و نهادهای مالی ۴. بروکراسی زائد ۵. نبود فضا و بستر مناسب ۶. نبود نظام قیمت‌گذاری یکپارچه ۷. نبود سیستم اطلاعاتی یکپارچه ۸. تعدد سازمان‌های درگیر و عدم استقلال مجریان	ضعف ساختارهای اقتصادی کشور	R4-R9-R12, R18	۱. استفاده بهینه از منابع انسانی ۲. کاهش هزینه‌های نیروی انسانی ۳. توانمندسازی نیروی انسانی ۴. بهبود کارایی نیروی کار ۵. غنی‌سازی و توسعه شغل	تقویت نیروی انسانی
R5-R7-R9,R21	۱. امکان استفاده از تأمین مالی مردمی ۲. جذب سرمایه از منابع مختلف	تأمین منابع مالی	R7-R14-R2, R20	۱. کاهش هزینه‌های حقوق و دستمزد ۲. تعدیل نیروی انسانی ۳. کوچک‌سازی اندازه دولت	ساماندهی نیروی کار
R11-R13-R2	۱. عدم ثبات اقتصادی ۲. مشکل اشتغال و بیکاری ۳. وابستگی به نفت ۴. عدم ارتباط شرکت‌ها با بازار بین‌المللی ۵. نبود امنیت سرمایه‌گذاری ۶. بازدهی بالای فعالیت‌های غیرمولد	محیط اقتصادی	R10-R3-R15	۱. امکان پرداختن به تصمیم‌گیری کلان ۲. زمان بیشتر برای برنامه‌ریزی توسط مدیران ۳. ایجاد شرایط و فضای مناسب جهت تصمیمات استراتژیک	ایجاد شرایط مناسب برای بهبود تصمیم‌گیری مدیران
R2-R8-R11,R20	۱. ساختار سازمانی نامناسب ۲. سختی اصلاح ساختار سازمانی پیچیده شرکت‌های دولتی ۳. بزرگی اندازه و سرمایه‌بری بالای شرکت‌ها	ساختار نامناسب شرکت سازمانی شرکت دولتی	R1-R6-R12, R17	۱. انعطاف‌پذیری ساختار سازمانی شرکت ۲. چابک‌سازی شرکت ۳. کاهش بروکراسی ۴. امکان مهندسی مجدد فرایند ۵. توسعه بیشتر خدمات الکترونیک	چابک شدن شرکت
R6-R11-R2,R21	۱. ضعف زیرساخت اجرایی لازم ۲. سازوکارهای ناکارآمد آماری و اطلاع‌رسانی ۳. عدم تفکیک وظایف ۴. عدم انسجام و هماهنگی در دولت ۵. نحوه واگذاری سهام ۶. مشکلات مربوط به سهام عدالت	ضعف ساختار دولت	R9-R4-R15,R21	۱. امکان پرداخت‌های بیشتر مالی به کارکنان ۲. امکان ارتقاء جایگاه شغلی کارکنان در بخش‌های ضروری ۳. ایجاد پرداخت‌های عادلانه	ایجاد سیستم پرداخت مناسب کارکنان
R8-R11-R13,R19	۱. نبود ثبات مدیریت ۲. عدم تمایل دولت برای واگذاری به سرمایه‌گذار خارجی	عوامل محیطی اثرگذار	R4, R13,R10,R12	۱. فراهم آوردن امکان رشد و توسعه کارکنان ۲. حذف کارکنان ناکارآمد	رشد و یادگیری کارکنان

کد مصاحبه شونده	مفاهیم	پیشایندها	کد مصاحبه شونده	مفاهیم	پسایندها
	۳. عدم امکان جذب سرمایه گذاری خارجی در کشور			۳. امکان تفویض اختیار بیشتر به کارکنان حوزه ستادی شرکت	
	۴. خلأ قیوت و نوآوری در بین کارکنان				
R15, R16	۱. پاسخگو نبودن دولت در مقابل قانون ۲. رقابت دولت با بخش خصوصی ۳. نبود اراده ی لازم دولت ۴. پنهان کاری و نبود شفافیت ۵. مقاومت مدیران دولتی ۶. عدم تبعیت منافع شخصی مدیران از منفعت عامه	کارشکنی و فساد در اجرا	R13-R15, R 17	۱. امکان جذب نیروی انسانی در بخش خصوصی ۲. ایجاد شغل های جدید ۳. امکان استفاده بهینه از منابع ۴. پرداخت حقوق و دستمزد واقعی بر مبنای کار	اشتغال در بخش خصوصی
R3-R12-R9	۱. ضعف مهارت های مدیریتی ۲. عدم اجرای دقیق خط مشی ها ۳. کم توجهی به بخش تعاون ۴. علمی نبودن تصمیمات دولتی	ضعف مدیریتی	R12-R8-R3, R19	۱. امکان جذب سرمایه بخش خصوصی ۲. جذب نیروی انسانی بومی ۳. جذب نیروی انسانی مستعد کار در استان ها	استفاده بهینه از منابع منطقه
R14-R15, R21	۱. کارایی پایین شرکت ها نسبت به استانداردهای موجود ۲. شناخته شده بودن و آسان بودن اخذ مالیات از شرکت های واگذارشونده	زیان ده بودن شرکت های واگذارشونده	R4, R20, R18	۱. ارائه اطلاعات به موقع ۲. ارائه اطلاعات شفاف ۳. تهیه به موقع گزارش های مالی	شفافیت اطلاعات
R11-R13, R20	۱. عدم استفاده از مشوق های مالی و سرمایه ای ۲. نرخ سود بالای تسهیلات ۳. اعطای به بخش های خدماتی بی توجهی به کارآفرینان بخش خصوصی ۴. عدم حمایت پس از واگذاری	نبود مشوق های حمایتی	R2, R6, R17	۱. انتخاب اهداف درست ۲. اتخاذ تصمیمات مناسب ۳. استفاده مناسب از زمان ۴. کارایی هزینه	افزایش بهره وری
R9-R11-R13	۱. عدم شفافیت قانون مربوط ۲. جامع نبودن و پیچیدگی قوانین	ضعف تدوین قوانین و مقررات	R8, R19, R21	۱. کاهش هزینه تولید ۲. کاهش هزینه های سربار ۳. بودجه بندی مناسب ۳. افزایش قیمت سهام	عملکرد مالی مناسب
R6-R9-R12	۱. مقررات دست و پاگیر ۲. قوانین مالیاتی ۳. قانون کار و تأمین اجتماعی ۴. قوانین مربوط به سرمایه گذاران خارجی ۵. موانع گمرکی - بازرگانی ۶. مراحل کنترل پس از خصوصی سازی	قوانین بازدارنده		۱. مشارکت بیشتر بخش های اقتصادی در مزایده ها و مناقصه ها ۲. حذف رانت و انحصار ۳. ایجاد فراخوان های متعدد در معاملات	ایجاد رقابت
R10-R13	۱. عدم دسترسی به اطلاعات کامل و شفاف	نبود شفافیت	R5, R11, R14	۱. مسئولیت اجتماعی و پاسخگویی شرکت	افزایش مسئولیت

کد مصاحبه‌شونده	مفاهیم	پیشایندها	کد مصاحبه‌شونده	مفاهیم	پسایندها
	۲. عدم تقارن اطلاعات ۳. بهای تمام‌شده‌ی غیرقابلیتی			۲. شرکت در فعالیت‌های خیریه اجتماعی	
R5-R9-R12	۱. عدم دسترسی به اطلاعات کامل و شفاف ۲. عدم تقارن اطلاعات ۳. بهای تمام‌شده‌ی غیرقابلیتی	مشکلات مربوط به محاسبات و برآوردها	R12, R13, R16, R17	۱. تعهد به رعایت و کاهش آلودگی هوا ۲. رعایت استانداردهای زیست‌محیطی	توجه به محیط‌زیست
	۱. عدم حاکمیت منطق (هزینه - فایده) ۲. مشکل قیمت‌گذاری سهام واحدها ۳. تجدید ارزیابی پیچیده ۴. مشکل قیمت‌گذاری دارایی‌ها ۵. پیچیدگی‌های بسیار بالای فراوندهای اجرایی و حسابداری ۶. عدم توانایی در شناسایی هزینه‌های غیرمستقیم ۷. مشکلات ارزیابی هزینه - منفعت خصوصی‌سازی		R1, R5, R8	۱. توجه به منفعت عامه مردم ۲. ایجاد عدالت در دستیابی به منافع ۳. جلوگیری از نفوذ افراد و گروه‌های سیاسی ذی‌نفوذ	توجه به مصلحت عامه
R1-R3-R9	۱. بی‌اعتقادی متقابل بخش خصوصی و دولتی ۲. مردم با سرمایه‌ی اجتماعی پایین ۳. عدم تفکیک اهداف اجتماعی از اهداف اقتصادی ۴. فقدان باور و فهم مشترک از سیاست‌های ابلاغی ۵. عدم تحقق انتظارات ۶. تعارضات ارزشی میان دولت و جامعه	کنش و واکنش مردم و دولت	R7, R9, R15	۱. تأکید بر برون‌سپاری در قانون برنامه هفتم توسعه ۲. قوانین بودجه سالانه	تحقق برنامه‌های توسعه
	۱. کسری بودجه دولت ۲. افزایش هزینه‌های اداری	افزایش هزینه‌های عمومی			

منبع: یافته‌های پژوهشگر

نتیجه‌گیری

این پژوهش به‌منظور شناسایی پسایندها و پیشایندهای خصوصی‌سازی و واگذاری شرکت ملی پخش فراورده‌های نفتی بر اساس سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی کشور ایران انجام شده است. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، پیشایندهای خصوصی‌سازی در شرکت ملی پخش فراورده‌های نفتی ایران عبارت‌اند از: ضعف ساختارهای اقتصادی

کشور، لزوم تأمین منابع، محیط اقتصادی، ساختار سازمانی نامناسب شرکت، ساختار پیچیده و ناکارآمد دولت، کارشکنی و فساد در اجرای عوامل محیطی اثرگذار، ضعف مدیریتی، زیان ده بودن شرکت های واگذارشونده، نبود مشوق های حمایتی، ضعف تدوین قوانین و مقررات، مشکلات مربوط به محاسبات و برآوردها، قوانین بازدارنده، نبود شفافیت، کنش و واکنش مردم و دولت و افزایش هزینه های عمومی. همچنین پسایندهای شناسایی شده در این پژوهش شامل موارد زیر است: تقویت نیروی انسانی، ساماندهی نیروی انسانی، ایجاد شرایط مناسب برای بهبود تصمیم گیری مدیران، چابک شدن شرکت، ایجاد سیستم پرداخت مناسب کارکنان، رشد و یادگیری کارکنان، افزایش اشتغال در بخش خصوصی، استفاده بهینه از منابع منطقه، ایجاد شفافیت اطلاعات، استفاده بهینه از منابع منطقه، بهبود سیستم پرداخت کارکنان، افزایش مسئولیت اجتماعی، افزایش بهره وری، توجه به محیط زیست، عملکرد مالی مناسب، توجه به مصلحت عامه و تحقق برنامه های توسعه.

با توجه به نتایج به دست آمده از این پژوهش به سیاست گذاران و مدیران مربوطه پیشنهادهایی به شرح ذیل ارائه می شود:

به مدیران کنونی شرکت پیشنهاد می شود که نسبت به تجدید ساختار و مهندسی مجد فرایندهای شرکت اقدام کنند. از مسائل مالی و حسابداری آگاهی مطلوب داشته باشند یا حداقل در تیم اجرایی خود از وجود کارشناسان توانمند حسابداری بهره ببرند. از ابزارهایی چون حسابرسی مستقل، حسابرسی داخلی و کمیته های حسابرسی به درستی استفاده شود. در نظارت بر اجرای صحیح قوانین و قوه قضاییه در برخورد قاطع با ناقضین قوانین جدیت بیشتری به خرج دهند. به بهره وری نیروی انسانی بیش از پیش توجه شود و در واگذاری ها به پیامدهای این مقوله برای کارکنان شرکت ملی پخش فراورده های نفتی کشور توجه شود. شخصی سازی الگوی شایستگی منابع انسانی در دستور کار قرار گیرد. این پژوهش دارای محدودیت هایی نیز بوده است از جمله اینکه به لحاظ ماهیت طراحی الگو، صرفاً از روش کیفی و ابزار مصاحبه استفاده شده است و به دلیل محدودیت قلمرو زمانی و مکانی، روش های کمی به کار گرفته نشده اند. از طرف دیگر ابزار گردآوری داده ها محدود به مصاحبه با خبرگان در شرکت ملی پخش فراورده های نفتی و برخی اساتید دانشگاهی خبره در مورد موضوع بوده است، بنابراین امکان تعمیم آن به سایر سازمان ها وجود ندارد.

منابع

- امیررحیمی، حسین؛ حسینی، سید شمس‌الدین؛ سید نورانی، سید محمدرضا؛ محمدی، تیمور؛ صفرزاده، اسماعیل. (۱۳۹۹)، بررسی خصوصی‌سازی صنایع پالایش نفت ایران با رویکرد DID (فازی)، *فصلنامه اقتصاد/انرژی/ایران*، ۳۷۱۰؛ ۱۱-۳۵.
- حسن‌پور، اکبر؛ جعفری‌نیا، سعید؛ وکیلی، یوسف؛ جوشقانی، حسن. (۱۴۰۰)، ارائه الگوی برون‌سپاری کارکردهای منابع انسانی (مورد مطالعه: شرکت ملی نفت ایران)، *فصلنامه مطالعات راهبردی در صنعت نفت و انرژی*، ۱۳(۵۰)، ۱۲۷-۱۰۹.
- خیراندیش، مهدی؛ حسن‌پور، اکبر؛ وکیلی، یوسف؛ اکبری، حسن. (۱۳۹۱)، تبیین و مقایسه الگوی تأمین، توسعه و نگهداری نیروی انسانی در شرکت‌های تولیدی موفق خصوصی‌سازی شده. *مجله مطالعات مدیریت بهبود و تحول*. ۳ (۱۱): ۸۸-۶۹.
- سیفی، وحید؛ صادقی‌شاهدانی، مهدی. (۱۳۹۰)، راهبرد اساسی خصوصی‌سازی در ایران، *مجله راهبرد/اقتصادی*، ش ۲، شماره ۱۰، ص ۲۱۵-۲۴۰.
- شفیعی، عطیه. (۱۳۹۸)، بررسی چالش‌های خصوصی‌سازی در اقتصاد ایران و مطالعه موردی صنعت نفت، ششمین کنفرانس ملی مدیریت و علوم انسانی در ایران، تهران.
- کریمی پاتانلار، سعید. (۱۳۸۳)، «خصوصی‌سازی، اندازه دولت و اشتغال در جمهوری اسلامی ایران»، *مجله علوم/انسانی و اجتماعی*، سال چهارم، شماره ۱۳.
- غلامی، عاطفه. (۱۳۹۲)، پیامدهای خصوصی‌سازی در صنعت پتروشیمی، *مجله امنیت اقتصادی*، شماره (۸)، ۱۱۵، صص ۲۵-۳۴.
- ربیعی، علی؛ نظریان، زهرا. (۱۳۹۰)، «موانع خصوصی‌سازی و معرفی مدل مفهومی توسعه در سازمان‌های منتخب ایران»، *مجله اقتصاد و تجارت نوین*. شماره ۳۱ و ۳۲
- مصلح شیرازی، علی‌نقی، قائد شرف، مهدی (۱۳۹۵)، «انتظار بهبود عملکرد صنایع دولتی واگذارشده به بخش خصوصی: حقیقت یا افسانه؟» *فصلنامه علوم مدیریت ایران*، ۶ (۲۱).
- مهرابی طالقانی، علیرضا، مجیبی، تورج، صفری ثابت، شعبانعلی. (۱۴۰۱)، ارائه مدل سنجش بهره‌وری سازمانی (مطالعه موردی شرکت ملی نفت ایران)، *فصلنامه مطالعات راهبردی در صنعت نفت و انرژی*، ش ۱۵(۵۸)، ۹۰-۱۱۸.
- ملکی، مهدی. و سبحان‌اللهی، محمدعلی. عبداللهی، بیژن. و نوه، عبدالرحیم. (۱۳۹۶)، طراحی مدل بهره‌وری نیروی انسانی در سازمان خصوصی‌سازی، ششمین کنفرانس ملی مطالعات و تحقیقات نوین در علوم انسانی؛ مدیریت و کارآفرینی ایران، تهران.

یاراحمدی، محمد. صادقی شاهدانی، مهدی. (۱۳۹۲)، بررسی خصوصی سازی صنعت نفت و گاز در ایران از منظر چارچوب نهادی، *مجله اقتصادی کاربردی*، ش ۱۰، شماره ۱، صص ۲۴۵-۲۸۸.

نجات، سید امیررضا؛ میرزاده، اکبر؛ شهبازی، محمد؛ جواهری کامل، مهدی؛ (۱۳۸۹)، «بررسی تأثیر خصوصی سازی بر عملکرد شرکت های دولتی پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران». فصلنامه تحقیقات بازرگانی، شماره ۶، ۲۱.

Anders, L., Foster, V. and Guasch, J. L. (2019), 'the Impact of Privatization on the Performance of the Infrastructure Sector: The Case of Electricity Distribution in Latin American Countries'. World Bank Policy Research Working Paper, Vol. 1.

Bartel, A. P., and Harrison, A. E. (2022), 'Ownership Versus Environment: Disentangling the Sources of Public-Sector Inefficiency'. *Review of Economics and Statistics*, Vol. 75.

Basim, M. (2021), A survey of privatization on total productivity, the fifth international conference on industrial engineering, productivity and quality, Tehran. (In Persian).

Carlin, W., Fries, S., Schaffer, M., and Seabright, P. (2021), 'Competition and Enterprise Performance in Transition Economies: Evidence from a Cross-Country Survey', *Economic Literature*, Working Paper No. 376.

Cheah, S. L.-Y., & HO, Y.-P. (2021), Commercialization performance of outbound open innovation projects in public research organizations: The roles of innovation potential and organizational capabilities. *Journal of Industrial Marketing Management*, 94, 229-241.

Chen, J., Ximing, Y., Liang. M. (2018), Holistic Innovation: An Emerging Innovation Paradigm. *International Journal of Innovation Studies*. Vol.2, 1-13.

Cho, I., Young H, K., and Jaehyeon, J. (2019), Sustainable Idea Development Mechanism in University Technology Commercialization (UTC): Perspectives from Dynamic Capabilities Framework. *Journal of Sustainability*. Vol.11, 1-16.

Jo, D. H., & Park, J. W. (2017), The Determinants of Technology Commercialization Performance of Technology-based SMEs. *Journal of KSII Transactions on Internet & Information Systems*, 11 (8).

Kenzhaliyev, O.B., Ilmaliyev, Zh B., Tsekhovoy, A.F. (2021), Conditions to facilitate commercialization of R & D in case of Kazakhstan. *Journal of Technology in Society Volume 67*.101792.

Kim M., Hyesu P., Yeong-wha S., and Sun-young P. (2019), Bridging the Gap in the Technology Commercialization Process: Using a Three-Stage Technology-Product-Market Model. *Journal of Sustainability*. Vol.11 (22).

La Porta, R., and López-de-Silanes, F. (2021), 'Benefits of Privatization-

- Evidence from Mexico', *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 114.
- Woong, M., Kim, Vonortas, Y., Nicholas S. (2020), Public Technology Transfer, Commercialization and Business Growth. *European Economic Review*, (), 103407.
- Min, K.-D., Huh, M.-Y., Han, J.-H. (2018), A Success factor for Technology Commercialization for Start-ups by the Weighted-BMO Model. *Journal of Industrial Distribution & Business Vol*, 9 (11), 39-54.
- Nejat, S. A., Mirzadeh, A., Shahbazi, M., Javaheri Kamel, M. (2005), "Investigation of the effect of privatization on the performance of state-owned companies admitted to the Tehran Stock Exchange". *Commercial Research Quarterly*, No. 55.
- Nieto Cubero, J., Gbadegeshin, S. A., & Consolación, C. (2021), Commercialization of disruptive innovations: Literature review and proposal for a process framework. *International Journal of Innovation Studies*, 5 (3), 127-144.
- Shinno, H., Yoshioka, H., Marpaung, S. and Hachiga, S. (2017), Quantitative SWOT analysis on global competitiveness of machine tool industry". *Journal of Engineering Design*, 17 (3), pp: 251-258.
- Tsipa, M. (2023), A holistic approach of the labour productivity slowdown in the regions of the European Union, Papers in Regional Science published by John Wiley & Sons Ltd on behalf of Regional Science Association International, (102), 501-526.
- Zhou, R., Tang, P. (2020), The role of university Knowledge Transfer Offices: Not just commercialize research outputs! *Technovation*, 102.

